

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาแนวทางการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพการแพทย์แผนไทย สำหรับนักศึกษาสาขาวิชาการแพทย์แผนไทย โครงการจัดตั้งคณะการแพทย์แผนไทย มหาวิทยาลัย สงขลานครินทร์ ในการวิจัย ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นจากเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ ทฤษฎีด้านการแพทย์แผนไทย ศึกษารูปแบบ แนวทางการฝึกปฏิบัติงานสำหรับนักศึกษาสาขาวิชาต่างๆ จากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และได้สอบถามความคิดเห็นของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับแนวทางการฝึก ปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพการแพทย์แผนไทย โดยใช้เทคนิคเดลฟาย ทำการสอบถามผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 20 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น โดยผ่านการพิจารณาตรวจสอบ คุณภาพจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 ท่าน ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิด้านการแพทย์แผนไทย ผู้ทรงคุณวุฒิด้าน การวิจัย/การวัดและประเมินผลการศึกษา และผู้ทรงคุณวุฒิด้านภาษาไทย แบบสอบถามที่ใช้ในการ สอบถามกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ มี 3 รอบ รอบแรก เป็นแบบสอบถามปลายเปิด ให้กลุ่มผู้เชี่ยวชาญแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพการแพทย์แผนไทย ตามประเด็นกรอบแนวคิด จำนวน 8 ข้อ จากคำตอบในรอบแรก นำมาสร้างเป็นแบบสอบถามรอบที่ 2 เป็นแบบสอบถามมาตราส่วน ประมาณค่า 5 ระดับ แล้วนำคำตอบของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ จากการตอบในแบบสอบถามรอบที่ 2 มาคำนวณหาค่ามัธยฐานและค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ สร้างเป็นแบบสอบถามรอบที่ 3 โดยใช้ข้อความเดิมแต่เพิ่มการ แสดงตำแหน่งของมัธยฐานและช่วงพิสัยระหว่างควอไทล์ พร้อมทั้งตำแหน่งที่ผู้เชี่ยวชาญแต่ละคนตอบ ในรอบที่ 2 ให้ผู้เชี่ยวชาญแต่ละคนทบทวนคำตอบของตนเองอีกครั้งหนึ่ง และแสดงเหตุผลในการตอบ ด้วย ถ้าปรากฏว่าคำตอบของบุคคลใดอยู่นอกช่วงพิสัยระหว่างควอไทล์ จากคำตอบของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญใน แบบสอบถามรอบที่ 3 นำมาวิเคราะห์ข้อมูล หาค่ามัธยฐานและค่าพิสัยระหว่างควอไทล์ เพื่อศึกษาความคิดเห็นที่สอดคล้องกันของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ในแต่ละข้อคำถาม

จากผลการวิจัย สามารถสรุปความคิดเห็นที่สอดคล้องกันของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญและอยู่ใน เกณฑ์ยอมรับ และความคิดเห็นที่ไม่สอดคล้องกันของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ แต่อยู่ในเกณฑ์ยอมรับ ในรายละเอียด ต่างๆ ของประเด็น ตามกรอบแนวคิดที่กำหนด ได้แนวทางการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพการแพทย์แผนไทย สำหรับนักศึกษาสาขาวิชาการแพทย์แผนไทย โครงการจัดตั้งคณะการแพทย์แผนไทย มหาวิทยาลัย สงขลานครินทร์ ดังนี้

1. วัตถุประสงค์ของการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ

1.1 เพื่อให้นักศึกษาได้นำความรู้ภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติจากรายวิชาชีพที่ได้ศึกษา ไปประยุกต์ใช้ในการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ ในสถานการณ์จริง

1.2 เพื่อให้ นักศึกษามีทักษะและประสบการณ์ตรงในการปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ การแพทย์แผนไทย ทั้ง 4 ประเภท คือ เวชกรรมไทย เกษัตริกรรมไทย นวดไทย และผดุงครรภ์ไทย และได้ฝึก การคิด การตัดสินใจ การแก้ไขปัญหาจากการปฏิบัติงานในสถานการณ์จริง

1.3 เพื่อให้ นักศึกษาได้เรียนรู้การปฏิบัติการรักษาโรคจากหมอนพื้นบ้านที่มีความชำนาญ ในแต่ละโรค

1.4 เพื่อให้ นักศึกษามีความรู้ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของผู้ประกอบวิชาชีพ การแพทย์แผนไทย

1.5 เพื่อให้ นักศึกษามีความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับระบบการให้บริการสาธารณสุข และได้เรียนรู้ กฎ ระเบียบ วิธีการปฏิบัติงาน การบริหารงาน ในสถานบริการการแพทย์แผนไทย

1.6 เพื่อให้ นักศึกษามีทัศนคติที่ดี และตระหนักถึงคุณค่าของวิชาชีพการแพทย์แผนไทย ซึ่งเป็นภูมิปัญญาทางวิชาชีพที่สืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน

1.7 เพื่อปลูกฝังทัศนคติที่ดีต่อวิชาชีพการแพทย์แผนไทย และความเป็นแพทย์แผนไทยที่ดี

1.8 เพื่อให้ นักศึกษาได้รู้จักการพัฒนาตนเองเชิงวิชาชีพ ให้สอดคล้ององสภาพการณ์ปัจจุบัน

1.9 เพื่อให้ นักศึกษามีประสบการณ์ในการปฏิบัติงานร่วมกับผู้อื่น

2. คุณสมบัติของนักศึกษาที่จะออกฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ

นักศึกษาที่จะออกฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ จะต้องมียุทธศาสตร์ที่กำหนด ดังนี้

2.1 เป็นนักศึกษาชั้นปีที่ 3 สาขาวิชาการแพทย์แผนไทย โครงการจัดตั้งคณะกรรมการแพทย์แผนไทย กรณีออกฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ รายวิชา 170-390 การฝึกปฏิบัติงานการนวดไทย

2.2 เป็นนักศึกษาชั้นปีที่ 4 สาขาวิชาการแพทย์แผนไทย โครงการจัดตั้งคณะกรรมการแพทย์แผนไทย กรณีออกฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ รายวิชา 170-490 การฝึกปฏิบัติงานเวชกรรมแผนไทย 1 และออกฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ รายวิชา 170-491 การฝึกปฏิบัติงานเวชกรรมแผนไทย 2

2.3 ได้ผ่านการเรียนรายวิชาบังคับและรายวิชาที่เป็นองค์ความรู้ทางการแพทย์แผนไทย หรือเรียนรายวิชาในกลุ่มวิชาชีพ ครบตามแผนการศึกษา นับถึงภาคการศึกษาก่อนออกฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ

2.4 ผ่านการทดลองฝึกปฏิบัติในชั้นเรียน (Inclass Return Demonstration) ปฏิบัติการตรวจรักษา ให้ข้อวินิจฉัย/ประเมินสภาพ ในแต่ละหมวดความรู้หลัก และมีผลการประเมินในระดับปานกลางเป็นอย่างน้อย

2.5 เป็นผู้มีสุขภาพสมบูรณ์ แข็งแรง หรือไม่เป็นผู้ที่มึปัญหาด้านสุขภาพร่างกายและจิตใจที่เป็นอุปสรรคต่อการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ

2.6 มีคุณลักษณะและความพร้อมที่จะเป็นแพทย์แผนไทย ดังต่อไปนี้ มีความสามารถในการคิด วิเคราะห์ มีบุคลิกภาพที่ดี มีพฤติกรรมที่เหมาะสม มีคุณธรรม จริยธรรม มีความรับผิดชอบ มีจรรยาบรรณที่ดีงาม มีความสุภาพเรียบร้อย มีสัมมาคารวะ อ่อนน้อมถ่อมตน มีความเมตตา กรุณา

เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี โดยผู้ประสานงานรายวิชา จะเป็นผู้พิจารณาให้ความเห็นชอบให้ออกฝึกปฏิบัติงาน

2.7 ผลการเรียนรู้ของรายวิชาบังคับที่จำเป็นและเป็นพื้นฐานความรู้ต่อการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ นับถึงภาคการศึกษาก่อนออกฝึกปฏิบัติงาน จะต้องไม่ได้ E

2.8 ต้องผ่านการเรียนในรายวิชากลุ่มวิชาพื้นฐานวิชาชีพทุกรายวิชา ยกเว้นรายวิชา 170-306 ระเบียบวิธีวิจัยทางวิทยาศาสตร์สุขภาพ สำหรับนักศึกษาที่ออกฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ รายวิชา 170-390 การฝึกปฏิบัติงานการนวดไทย

2.9 ในระหว่างการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ นักศึกษาจะต้องไม่ลงทะเบียนเรียนรายวิชาใดๆ

3. บทบาทหน้าที่ของอาจารย์ประจำแหล่งฝึก

อาจารย์ประจำแหล่งฝึก เป็นผู้ที่แหล่งฝึกมอบหมายให้รับผิดชอบงานด้านการแพทย์แผนไทย และที่ได้รับการแต่งตั้งจากแหล่งฝึกให้เป็นอาจารย์ประจำแหล่งฝึก มีหน้าที่ดังนี้

3.1 แนะนำให้นักศึกษารู้จักผู้บริหารของหน่วยงาน และบุคลากรฝ่ายต่างๆที่เกี่ยวข้อง

3.2 แนะนำเกี่ยวกับระบบการบริหารของหน่วยงาน

3.3 แนะนำเกี่ยวกับกฎ ระเบียบ ข้อบังคับต่างๆ ของหน่วยงาน

3.4 แนะนำชี้แจงให้นักศึกษาเข้าใจเกี่ยวกับนโยบายของหน่วยงาน ขอบเขตหน้าที่ของแพทย์แผนไทย และการปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ

3.5 แนะนำนักศึกษาให้ทราบถึงแหล่งความรู้ต่างๆที่เกี่ยวข้อง

3.6 แนะนำเกี่ยวกับการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ และถ่ายทอดความรู้ ประสบการณ์ในวิชาชีพการแพทย์แผนไทย แก่นักศึกษาด้วยความเต็มใจ ไม่ปิดบัง

3.7 วางแผนในการจัดการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ ให้กับนักศึกษาอย่างเป็นระบบ

3.8 ให้นักศึกษาได้สังเกตการปฏิบัติงานของอาจารย์ประจำแหล่งฝึก เพื่อให้ได้เห็นการปฏิบัติงานที่ถูกต้อง และเป็นแนวทางการปฏิบัติงานให้กับนักศึกษาในอนาคต

3.9 ให้ความช่วยเหลือ สาธิต สอนเสริมทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติในส่วนที่นักศึกษา ยังขาดทักษะและประสบการณ์ เพื่อให้ศึกษามีความรู้ทั้งภาคทฤษฎีและปฏิบัติ ที่สอดคล้องกับความรู้ และทักษะในการที่จะเป็นแพทย์แผนไทย ที่สามารถรักษาโรคให้กับผู้ป่วยได้จริง

3.10 ตรวจสอบ/ลงนามในสมุดบันทึกการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพของนักศึกษา และเมื่อลงนามแล้วให้ส่งคืนนักศึกษา

3.11 สังเกตการณ์การฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพของนักศึกษา โดยสม่ำเสมอ ให้คำแนะนำเพื่อการปรับปรุงการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพของนักศึกษา

3.12 ช่วยแนะนำในการปรับปรุงบุคลิกภาพของนักศึกษาในขณะปฏิบัติการฝึกและ/หรือ ในระหว่างเวลาฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ

3.13 สะท้อนการเรียนรู้ ให้ข้อมูลย้อนกลับและข้อเสนอแนะในการพัฒนา แก้ไข ปรับปรุง แก่นักศึกษาเป็นรายบุคคลหรือเป็นกลุ่ม

3.14 จัดให้นักศึกษาได้มีโอกาสร่วมมือปฏิบัติกิจกรรมต่างๆของหน่วยงาน ทั้งกิจกรรม ภายในหน่วยงานและกิจกรรมภายนอกหน่วยงาน

3.15 ช่วยแนะนำส่งเสริมเพื่อพัฒนาทัศนคติที่ดีต่อวิชาชีพการแพทย์แผนไทยและการปฏิบัติตนตามจรรยาแพทย์แผนไทย

3.16 ปลุกฝังทัศนคติที่ดีในวิชาชีพการแพทย์แผนไทย และการปฏิบัติตนในการเป็น แพทย์แผนไทยที่ดี แก่นักศึกษา

3.17 ให้คำปรึกษา แนะนำแก่นักศึกษา เมื่อนักศึกษามีปัญหาในการฝึกปฏิบัติงาน เชิงวิชาชีพ หรือมีปัญหาด้านอื่นๆ

3.18 ควบคุมการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพของนักศึกษา ให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

3.19 ลงนามในบัญชีผู้ตรวจลงเวลาการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพของนักศึกษา ในแต่ละวัน

3.20 เป็นผู้ประสานงานระหว่างแหล่งฝึกงานของนักศึกษา และ โครงการจัดตั้งคณะ การแพทย์แผนไทย รายงานความก้าวหน้าและพฤติกรรมที่เป็นปัญหาของนักศึกษาให้โครงการจัดตั้งคณะ การแพทย์แผนไทยทราบ เพื่อร่วมกันแก้ปัญหา

3.21 ประเมินการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพของนักศึกษา ตามแบบประเมินที่โครงการ จัดตั้งคณะการแพทย์แผนไทย จัดส่งให้ โดยประเมินด้วยความยุติธรรม ตามความเป็นจริง และส่ง แบบประเมินไปยังโครงการจัดตั้งคณะการแพทย์แผนไทย ภายในวันที่กำหนด

4. บทบาทหน้าที่ของอาจารย์ประจำโครงการจัดตั้งคณะการแพทย์แผนไทย

อาจารย์ประจำโครงการจัดตั้งคณะการแพทย์แผนไทย เป็นอาจารย์ในสังกัดของ โครงการจัดตั้งคณะการแพทย์แผนไทย หรือเป็นอาจารย์ผู้สอนในรายวิชาของโครงการจัดตั้งคณะการแพทย์ แผนไทย ที่ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่ดังนี้

4.1 ให้ข้อมูลเกี่ยวกับแหล่งฝึกปฏิบัติงานหรือร่วมกำหนดแหล่งฝึกปฏิบัติงานสำหรับ จัดส่งนักศึกษาไปฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ

4.2 ร่วมกับโครงการจัดตั้งคณะการแพทย์แผนไทย ตรวจเยี่ยมแหล่งฝึก เพื่อดูความ พร้อมด้านต่างๆ ก่อนจัดส่งนักศึกษาไปฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ

4.3 เข้าร่วมการประชุมพิเศษ การสัมมนานักศึกษา และเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาให้กับนักศึกษาที่ เข้าร่วมการประชุมพิเศษ การสัมมนา ตามที่ได้รับมอบหมายจากโครงการจัดตั้งคณะการแพทย์แผนไทย

4.4 เป็นผู้ประสานงานกับแหล่งฝึก นักศึกษา และอาจารย์ประจำแหล่งฝึก เพื่อให้ การฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ ของนักศึกษา บรรลุวัตถุประสงค์ตรงกัน

4.5 พบกับผู้บริหารของแหล่งฝึกหรือแหล่งประกอบการ เพื่อรับทราบนโยบายของ หน่วยงาน และเพื่อเป็นการเสริมสร้างสัมพันธภาพอันดีตามโอกาสอันควร

4.6 นิเทศ ติดตาม ผลการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพของนักศึกษาในแหล่งฝึก และบันทึกผลการนิเทศหรือการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพแต่ละครั้ง เพื่อติดตาม ประเมินผลการพัฒนาการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพของนักศึกษา

4.7 พบนักศึกษาเป็นรายบุคคลหรือรายกลุ่ม เพื่อรับทราบปัญหาในการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ และปัญหาอื่นๆ และตรวจบันทึกการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพของนักศึกษา สอบถามถึงงานที่นักศึกษาได้ฝึกปฏิบัติ พร้อมเสนอแนะแนวทางการแก้ไขปัญหา

4.8 แนะนำแหล่งความรู้ที่จะค้นคว้าหรือแนะนำหรือสาธิตวิธีการปฏิบัติงานให้กับนักศึกษา

4.9 ประเมินผลการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพของนักศึกษา ตามแนวทางการประเมินของรายวิชาที่กำหนดและรวบรวม/สรุปผลการประเมินการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพของนักศึกษา จัดส่งให้ผู้ประสานงานรายวิชา

4.10 ร่วมดำเนินการในการทดสอบความรู้ก่อนการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ และการทดสอบความรู้หลังการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพของนักศึกษา

4.11 ประเมินการนำเสนอผลการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ การเขียนรายงานการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ

4.12 สรุปปัญหาและข้อเสนอแนะต่างๆ ให้แก่โครงการจัดตั้งคณะกรรมการแพทย์แผนไทย เพื่อประโยชน์ต่อการปรับปรุงพัฒนาการจัดการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพการแพทย์แผนไทยให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

5. บทบาทหน้าที่ของนักศึกษาฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ

นักศึกษสาขาวิชาการแพทย์แผนไทย ที่ออกฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ ในแหล่งฝึก จะต้องปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ที่กำหนด เพื่อให้การฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ มีดังนี้

5.1 บทบาทหน้าที่ของนักศึกษาคือสถาบันที่ฝึกปฏิบัติงาน

5.1.1 เคารพและปฏิบัติตามนโยบายของสถาบัน แบบแผนของทางราชการหรือของหน่วยงาน เช่น การลงเวลา มา-กลับ การลาจิจ การลาป่วย เป็นต้น

5.1.2 แต่งกายสะอาดสุภาพ เรียบร้อย

5.1.3 ร่วมรับผิดชอบต่อทรัพย์สินและอุปกรณ์ต่างๆของสถาบันฝึกปฏิบัติงาน

5.1.4 ให้ความเคารพและปฏิบัติต่ออาจารย์ประจำแหล่งฝึกทุกท่านในสถาบันฝึกปฏิบัติงานเทียบเท่าอาจารย์ประจำโครงการจัดตั้งคณะกรรมการแพทย์แผนไทย

5.1.5 สร้างความสัมพันธ์อันดีกับบุคลากรทุกคนในสถาบันฝึกปฏิบัติงาน มีสัมมาคารวะ อ่อนน้อม ถ่อมตน พูดยาสุภาพเรียบร้อย รู้จักกาลเทศะ หลีกเลียงการนินทาว่าร้ายบุคลากรของสถาบัน

5.1.6 ศึกษาค้นคว้าในรายวิชาที่ปฏิบัติงาน วางแผน เตรียมการในการใช้วิชาชีพการแพทย์แผนไทย ให้บังเกิดผลและสอดคล้องกับแนวปฏิบัติของหน่วยงาน

5.2 บทบาทหน้าที่ของนักศึกษาต่ออาจารย์ประจำแหล่งฝึก

5.2.1 ตรงต่อเวลาในการฝึกปฏิบัติงานและรักษาเวลานัดหมายกับอาจารย์ประจำแหล่งฝึกอย่างเคร่งครัด

5.2.2 แสดงความมีน้ำใจในการช่วยเหลืออาจารย์ประจำแหล่งฝึก ในงานที่สามารถจะให้ความช่วยเหลือได้

5.2.3 มีสัมมาคารวะต่ออาจารย์ประจำแหล่งฝึกในฐานะผู้มีอาวุโสและมีประสบการณ์ในวิชาชีพชั้นสูงกว่าตน

5.2.4 เตรียมตัวให้พร้อมทางด้านหลักวิชาการแพทย์แผนไทย พร้อมทั้งจะปฏิบัติงานการตรวจ รักษา หรืออื่นๆ ที่เกี่ยวข้องตามที่ได้รับมอบหมาย

5.2.5 มีความรับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมาย และปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ

5.2.6 หากพบปัญหาใดๆ ในระหว่างการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพให้รายงานอาจารย์ประจำแหล่งฝึกทราบ และขอรับคำแนะนำในการแก้ไข้ปัญหา

5.3 บทบาทหน้าที่ของนักศึกษาต่ออาจารย์ประจำโครงการจัดตั้งคณะกรรมการแพทย์แผนไทย

5.3.1 อำนวยความสะดวกแก่อาจารย์ประจำโครงการจัดตั้งคณะกรรมการแพทย์แผนไทย ทุกครั้งที่ไปพบนักศึกษาที่แหล่งฝึก เช่น การจัดหาที่นั่ง จัดเตรียมสถานที่สำหรับการพบปะพูดคุย

5.3.2 มอบบันทึกการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ ให้อาจารย์ประจำโครงการจัดตั้งคณะกรรมการแพทย์แผนไทย ได้ตรวจดูงานที่นักศึกษาได้ฝึกปฏิบัติ ทุกครั้งที่อาจารย์ไปพบนักศึกษาที่แหล่งฝึก

5.3.3 ถ้ามีปัญหาเกิดขึ้นในระหว่างการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ ต้องแจ้งให้อาจารย์ประจำโครงการจัดตั้งคณะกรรมการแพทย์แผนไทย ทราบ เพื่อขอรับคำแนะนำและความช่วยเหลือ

5.3.4 มีความรับผิดชอบต่องานที่ได้รับมอบหมาย และปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ

5.4 บทบาทหน้าที่ของนักศึกษาต่อตนเอง

5.4.1 เข้าร่วมการประชุมพิเศษ การสัมมนา ที่โครงการจัดตั้งคณะกรรมการแพทย์แผนไทย จัดให้กับนักศึกษาทุกครั้ง

5.4.2 ศึกษาแนวทางการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ จากคู่มือฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพการแพทย์แผนไทย

5.4.3 เตรียมความพร้อมของตนเอง ทั้งด้านความรู้ ทักษะเกี่ยวกับรายวิชาที่จะออกฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ มีความพร้อมทางด้านสุขภาพของร่างกายจิตใจ

5.4.4 มีความตั้งใจและมีความรับผิดชอบที่จะฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ ที่ได้รับมอบหมายจากแหล่งฝึก

5.4.5 ตรงต่อเวลา และใช้เวลาให้เป็นประโยชน์

5.4.6 มีความขยันหมั่นเพียร และอดุสหาะ

5.4.7 เป็นผู้ใฝ่รู้อยู่เสมอ และพร้อมที่จะเรียนรู้ประสบการณ์จากการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ

5.4.8 ประเมินผลการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพของตนเอง และปรับปรุงการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพของตนเองอย่างสม่ำเสมอ

5.4.9 ไม่ประพาดติคนให้เป็นที่เสื่อมเสียต่อตนเองและสถาบัน

5.4.10 จัดทำแผนการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ และลงบันทึกการฝึกปฏิบัติงานตามที่กำหนด นำสมุดบันทึกการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ ให้อาจารย์ประจำแหล่งฝึกหรือผู้รับผิดชอบการฝึกในแต่ละกิจกรรมลงนามกำกับ และหลังจากเสร็จสิ้นการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ ให้นักศึกษาส่งแผนการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ และบันทึกการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ ให้อาจารย์ประจำโครงการจัดตั้งคณะกรรมการแพทย์แผนไทย หรือผู้ประสานงานรายวิชา

5.4.11 หากมีข้อสงสัยเกี่ยวกับการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ ให้ติดต่อโดยตรงที่ฝ่ายสนับสนุนวิชาการ โครงการจัดตั้งคณะกรรมการแพทย์แผนไทย

6. การเตรียมความพร้อมให้กับนักศึกษา ก่อนออกฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ

6.1 จัดโครงการปฐมนิเทศนักศึกษา ก่อนออกฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมให้กับนักศึกษา ให้นักศึกษาได้ทราบและเข้าใจในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับระบบการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ วัตถุประสงค์ ความต้องการของรายวิชาฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ การวัดและประเมินผลการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ บทบาทหน้าที่ของนักศึกษาในระหว่างการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ

6.2 มีการทดสอบความรู้ก่อนออกฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ (Pre-test)

6.3 มีการจัดโครงการสานสัมพันธ์แพทย์แผนไทย หรือการสัมมนาอาจารย์ประจำแหล่งฝึกและอาจารย์ประจำโครงการจัดตั้งคณะกรรมการแพทย์แผนไทย เพื่อการสร้างความรู้ร่วมกันในการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพของนักศึกษา ระหว่างแหล่งฝึกกับโครงการจัดตั้งคณะกรรมการแพทย์แผนไทย

6.4 จัดให้นักศึกษามีการศึกษา Learning Resource Center เพื่อเป็นการทบทวนความรู้ และทักษะก่อนการออกฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ

7. การดำเนินการของโครงการจัดตั้งคณะกรรมการแพทย์แผนไทย หลังจากที่นักศึกษาเสร็จสิ้นจากการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ

7.1 จัดโครงการสัมมนานักศึกษาหลังการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ เพื่อสรุป/ประเมินผลการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพของนักศึกษา การนำเสนอประสบการณ์จากการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ ปัญหา อุปสรรคที่พบ และข้อเสนอแนะ แนวทางแก้ไข เป็นข้อมูลในการปรับปรุงการจัดการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ ของโครงการจัดตั้งคณะกรรมการแพทย์แผนไทย ต่อไป

7.2 มีการทดสอบความรู้หลังการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ (Post-test)

8. การประเมินผลการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ

8.1 การประเมินผลการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ รายวิชา 170-390 การฝึกปฏิบัติงาน

การนวดไทย

8.1.1 ประเมินการปฏิบัติงานนวดไทย จะประเมินในสิ่งต่อไปนี้

- 8.1.1.1 การประเมินสภาพก่อนนวดและการบันทึกปัญหาสุขภาพ
- 8.1.1.2 ความรู้และทักษะการวินิจฉัยสาเหตุของการเกิดโรค
- 8.1.1.3 ความรู้และทักษะการนวดเพื่อส่งเสริมสุขภาพ
- 8.1.1.4 ความรู้และทักษะการนวดเพื่อบำบัด
- 8.1.1.5 ความรู้และทักษะการใช้ลูกประคบสมุนไพรร่วมกับการนวดไทย
- 8.1.1.6 ความถูกต้องในการกดจุดและการลงน้ำหนักมือในแต่ละจุดที่นวด
- 8.1.1.7 ท่าทางการนั่ง การจับเส้น การใช้นิ้ว การใช้มือ และการใช้อุปกรณ์

ประกอบการนวด

- 8.1.1.8 ความนุ่มนวล ความคล่องแคล่วในการนวด
- 8.1.1.9 การประเมินสภาพหลังนวดและบันทึก
- 8.1.1.10 การให้คำแนะนำแก่ผู้ป่วย/ผู้รับบริการ ในระหว่างการนวด

และหลังจากการนวด

8.1.2 ประเมินพัฒนาการ ทักษะ และความปลอดภัย จะประเมินในสิ่งต่อไปนี้

- 8.1.2.1 การพัฒนาความรู้และทักษะด้านการนวดต่างๆ
- 8.1.2.2 ความรู้ ความสามารถในการประเมินอาการ รู้สภาพการเจ็บป่วยของผู้ป่วยและสามารถให้การรักษาโดยการนวดได้ตามอาการอย่างถูกต้อง สอดคล้องกับสภาพของผู้ป่วย

8.1.2.3 ความสนใจ เอาใจใส่ในด้านความปลอดภัยในการนวด

8.1.3 ประเมินความพึงพอใจของผู้ป่วย/ผู้รับบริการ จะประเมินในสิ่งต่อไปนี้

- 8.1.3.1 ความเชื่อถือของผู้ป่วย/ผู้รับบริการ ต่อการเข้ารับการรักษา
- 8.1.3.2 ความสามารถในการรักษาให้ผู้ป่วย/ผู้รับบริการ มีอาการดีขึ้น

หรือหาย

8.1.3.3 นี้นักมือในการนวด หรือความแรงของการนวด ที่ผู้ป่วย/ผู้รับบริการ

มีความรู้สึกพอใจ

8.1.3.4 ความเหมาะสมของระยะเวลาในการนวด

8.1.3.5 ความสุขสบายของผู้ป่วย/ผู้รับบริการ ภายหลังจากการนวด

8.1.4 ประเมินมารยาทในการนวด ทักษะ และมนุษยสัมพันธ์ จะประเมินใน

สิ่งต่อไปนี้

8.1.4.1 ความสุภาพ อ่อนโยน อ่อนน้อม ถ่อมตน

8.1.4.2 การแต่งกายสะอาด สุภาพ เรียบร้อย

8.1.4.3 การให้เกียรติแก่ผู้ป่วย/ผู้รับบริการ

8.1.4.4 ไม่เปิดเผยบางส่วนของร่างกายผู้ป่วย/ผู้รับบริการ โดยไม่จำเป็น

8.1.4.5 มีทัศนคติที่ดีกับผู้ป่วย/ผู้รับบริการ ไม่เลือกปฏิบัติ

8.1.4.6 การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับผู้ป่วย/ผู้รับบริการ

8.1.4.7 ทักษะการสื่อสารกับผู้ป่วย/ผู้รับบริการ

8.2 การประเมินผลการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ รายวิชา 170-490 การฝึกปฏิบัติงาน
เวชกรรมแผนไทย 1 จะประเมินในสิ่งต่อไปนี้

8.2.1 ความรู้และทักษะด้านการรู้จักตัวยา

8.2.2 ความรู้และทักษะด้านการรู้จักคัดเลือกสมุนไพรที่มีคุณภาพ

8.2.3 ความรู้และทักษะด้านการปรุงยาแผนไทย

8.2.4 ความรู้และทักษะการจัดคำรับยาได้เหมาะสมกับอาการของโรค

8.2.5 ความรู้และทักษะการเตรียมน้ำกระสายยา การประสะ ตะตุ และฆ่ายา

8.2.6 ความรู้และทักษะการตรวจวินิจฉัยโรคตามสมุฏฐานของโรค

8.2.7 ความรู้และทักษะการตรวจวินิจฉัยโรคตามคัมภีร์ต่างๆ

8.2.8 ความรู้และทักษะการซักและบันทึกประวัติผู้ป่วย

8.2.9 ความรู้ด้านการส่งต่อผู้ป่วย

8.2.10 ความสามารถในการให้คำแนะนำด้านการปฏิบัติตัวแก่ผู้ป่วย

ได้ถูกต้อง เหมาะสมกับโรคที่ได้รับการวินิจฉัย

8.2.11 ทักษะการสื่อสารและสัมพันธภาพกับผู้ป่วยและบุคลากรทางการแพทย์

8.3 การประเมินผลการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ รายวิชา 170-491 การฝึกปฏิบัติงาน
เวชกรรมแผนไทย 2 จะประเมินในสิ่งต่อไปนี้

8.3.1 ความรู้และทักษะด้านการรู้จักตัวยา

8.3.2 ความรู้และทักษะด้านการรู้จักคัดเลือกสมุนไพรที่มีคุณภาพ

8.3.3 ความรู้และทักษะด้านการปรุงยาแผนไทย

8.3.4 ความรู้และทักษะการจัดคำรับยาได้เหมาะสมกับอาการของโรค

8.3.5 ความรู้และทักษะการเตรียมน้ำกระสายยา การประสะ ตะตุ และฆ่ายา

8.3.6 ความรู้และทักษะการตรวจวินิจฉัยโรคตามสมุฏฐานของโรค

8.3.7 ความรู้และทักษะการตรวจวินิจฉัยโรคตามคัมภีร์ต่างๆ

8.3.8 ความรู้และทักษะการซักและบันทึกประวัติผู้ป่วย

8.3.9 ความรู้ด้านการส่งต่อผู้ป่วย

8.3.10 ความสามารถในการให้คำแนะนำด้านการปฏิบัติตัวแก่ผู้ป่วย

ได้ออกต้อง เหมาะสมกับโรคที่ได้รับการวินิจฉัย

8.3.11 ทักษะการสื่อสารและสัมพันธ์ภาพกับผู้ป่วยและบุคลากรทางการแพทย์

8.4 การประเมินบุคลิกภาพความเป็นแพทย์แผนไทย จะประเมินในสิ่งต่อไปนี้

8.4.1 มีจรรยาบรรณในวิชาชีพ มีคุณธรรม จริยธรรม มีความประพฤติเหมาะสม
ในวิชาชีพกับความ เป็นแพทย์แผนไทย

8.4.2 การตรงต่อเวลาและสม่ำเสมอในการปฏิบัติงาน

8.4.3 ความรับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย

8.4.4 ความเหมาะสมในการแต่งกาย

8.4.5 ความสุภาพเรียบร้อย มีสัมมาคารวะ อ่อนน้อมถ่อมตน

8.4.6 ความมั่นคงทางอารมณ์

8.4.7 ความเป็นผู้นำ

8.4.8 ความมีเหตุผล รับฟังข้อคิดเห็นจากผู้ร่วมงาน

8.4.9 การมีมนุษยสัมพันธ์และการปรับตัวกับผู้ร่วมงาน

8.4.10 ความกระตือรือร้น ในการแสวงหาความรู้เพิ่มเติม

8.4.11 ความเชื่อมั่นในตนเอง

8.4.12 ความสามารถในการปรับปรุงและพัฒนางาน/พัฒนาตนเอง

8.4.13 ความมีน้ำใจ เสียสละ และการอุทิศเวลาให้กับงาน

8.4.14 มีความเมตตากรุณาต่อผู้ป่วย/ผู้รับบริการ มีความใส่ใจ ไม่รังเกียจที่จะ

ให้บริการตรวจรักษา

8.5 สิ่งที่ประเมินและน้ำหนักการประเมิน (%) ในการประเมินผลการฝึกปฏิบัติงาน

เชิงวิชาชีพ

8.5.1 สิ่งที่ประเมินและน้ำหนักการประเมิน (%) ในการประเมินผลการฝึกปฏิบัติงาน
เชิงวิชาชีพ รายวิชา 170-390 การฝึกปฏิบัติงานการนวดไทย มีดังนี้

8.5.1.1 การปฏิบัติงานการนวดไทย 20% ประเมิน โดยอาจารย์ประจำแหล่งฝึก

8.5.1.2 พัฒนาการ ทักษะ และความปลอดภัย 20% ประเมิน โดยอาจารย์

ประจำแหล่งฝึก

8.5.1.3 ความพึงพอใจของผู้ป่วย/ผู้รับบริการ 10% ประเมิน โดยอาจารย์

ประจำแหล่งฝึก

8.5.1.4 มารยาทในการนวด ทักษะคิด และมนุษยสัมพันธ์ 5% ประเมิน โดย

อาจารย์ประจำแหล่งฝึก

8.5.1.5 การนำเสนอผลการฝึกปฏิบัติงาน 15% ประเมินโดยอาจารย์ประจำ
โครงการจัดตั้งคณะกรรมการแพทย์แผนไทย

8.5.1.6 การเขียนรายงานการฝึกปฏิบัติงาน 15% ประเมินโดยอาจารย์ประจำ
โครงการจัดตั้งคณะกรรมการแพทย์แผนไทย

8.5.1.7 บุคลิกภาพความเป็นแพทย์แผนไทย 5% ประเมินโดยอาจารย์ประจำ
แหล่งฝึก

8.5.1.8 ความร่วมมือ (Attention) 10% ประเมินโดยอาจารย์ประจำโครงการ
จัดตั้งคณะกรรมการแพทย์แผนไทย

8.5.2 สิ่งที่ประเมินและน้ำหนักการประเมิน (%) ในการประเมินผลการฝึกปฏิบัติงาน
เชิงวิชาชีพ รายวิชา 170-490 การฝึกปฏิบัติงานเวชกรรมแผนไทย 1 มีดังนี้

8.5.2.1 การฝึกปฏิบัติงานเวชกรรมแผนไทย 1 35% ประเมินโดยอาจารย์
ประจำแหล่งฝึก

8.5.2.2 การทดสอบก่อนการฝึกปฏิบัติงาน 10% ประเมินโดยอาจารย์ประจำ
โครงการจัดตั้งคณะกรรมการแพทย์แผนไทย

8.5.2.3 การทดสอบหลังการฝึกปฏิบัติงาน 10% ประเมินโดยอาจารย์ประจำ
โครงการจัดตั้งคณะกรรมการแพทย์แผนไทย

8.5.2.4 การนำเสนอผลการฝึกปฏิบัติงาน 15% ประเมินโดยอาจารย์ประจำ
โครงการจัดตั้งคณะกรรมการแพทย์แผนไทย

8.5.2.5 การเขียนรายงานการฝึกปฏิบัติงาน 15% ประเมินโดยอาจารย์ประจำ
โครงการจัดตั้งคณะกรรมการแพทย์แผนไทย

8.5.2.6 บุคลิกภาพความเป็นแพทย์แผนไทย 5% ประเมินโดยอาจารย์ประจำ
แหล่งฝึก

8.5.2.7 ความร่วมมือ (Attention) 10% ประเมินโดยอาจารย์ประจำโครงการ
จัดตั้งคณะกรรมการแพทย์แผนไทย

8.5.3 สิ่งที่ประเมินและน้ำหนักการประเมิน (%) ในการประเมินผลการฝึก
ปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ รายวิชา 170-491 การฝึกปฏิบัติงานเวชกรรมแผนไทย 2 มีดังนี้

8.5.3.1 การฝึกปฏิบัติงานเวชกรรมแผนไทย 2 35% ประเมินโดยอาจารย์
ประจำแหล่งฝึก

8.5.3.2 การทดสอบก่อนการฝึกปฏิบัติงาน 10% ประเมินโดยอาจารย์ประจำ
โครงการจัดตั้งคณะกรรมการแพทย์แผนไทย

8.5.3.3 การทดสอบหลังการฝึกปฏิบัติงาน 10% ประเมินโดยอาจารย์ประจำ
โครงการจัดตั้งคณะกรรมการแพทย์แผนไทย

8.5.3.4 การนำเสนอผลการฝึกปฏิบัติงาน 15% ประเมินโดยอาจารย์ประจำ
โครงการจัดตั้งคณะกรรมการแพทย์แผนไทย

8.5.3.5 การเขียนรายงานการฝึกปฏิบัติงาน 15% ประเมินโดยอาจารย์ประจำ
โครงการจัดตั้งคณะกรรมการแพทย์แผนไทย

8.5.3.6 บุคลิกภาพความเป็นแพทย์แผนไทย 5% ประเมินโดยอาจารย์ประจำ
แหล่งฝึก

8.5.3.7 ความร่วมมือ (Attention) 10% ประเมินโดยอาจารย์ประจำโครงการ
จัดตั้งคณะกรรมการแพทย์แผนไทย

อภิปรายผล

จากการวิจัยเรื่อง “แนวทางการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพการแพทย์แผนไทย สำหรับนักศึกษา สาขาวิชาการแพทย์แผนไทย โครงการจัดตั้งคณะกรรมการแพทย์แผนไทย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์” เป็นความจำเป็นของโครงการจัดตั้งคณะกรรมการแพทย์แผนไทย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ที่ต้องมีแนวทางการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพการแพทย์แผนไทย เพื่อนำไปใช้ในการจัดการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพให้กับนักศึกษา และการให้ได้มาซึ่งแนวทางดังกล่าว ที่เป็นลักษณะเฉพาะของการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพการแพทย์แผนไทย ผู้วิจัยจึงทำการวิจัยโดยใช้เทคนิคเดลฟาย เพื่อเสาะหาความคิดเห็นที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ให้ได้มาซึ่งแนวทางการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพการแพทย์แผนไทย จากการดำเนินการวิจัยและผลการวิจัยที่พบ สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ในการวิจัยนี้ ใช้แบบสอบถาม เป็นเครื่องมือในการวิจัย จัดทำเป็น 3 ชุด สอบถามความคิดเห็นของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 รอบ โดยใช้เทคนิคเดลฟายในการวิจัย ในการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้ดำเนินการตามขั้นตอนต่างๆ ในการสร้าง เพื่อให้ได้เครื่องมือวิจัยที่มีคุณภาพ ในด้านจุดอ่อน จุดดี ของเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยโดยใช้เทคนิคเดลฟายนี้ พบว่า การใช้แบบสอบถาม สอบถามความคิดเห็นของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ จะมีจุดอ่อนในเรื่องการตอบแบบสอบถาม ซึ่งผู้เชี่ยวชาญต้องตอบถึง 3 ครั้ง อาจเป็นสาเหตุให้ผู้ตอบรู้สึกว่าเป็นการรบกวนเกินไป หรือทำให้เบื่อ เกิดความรำคาญได้ โดยเฉพาะในการตอบแบบสอบถามรอบที่ 1 ซึ่งเป็นแบบสอบถามปลายเปิด ค่อนข้างจะเป็นการยากในการตอบ เพราะผู้ตอบต้องใช้ความคิด ใช้เวลา และทักษะในการเขียนตอบเป็นอย่างมาก อาจมีผลทำให้ผู้เชี่ยวชาญเกิดความรู้สึกไม่อยากให้ความร่วมมือในการตอบในรอบแรกและรอบหลังๆ ค่อยไปอีกด้วย ซึ่งจะสังเกตได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลหรือการติดตามขอรับแบบสอบถามคืนจากผู้เชี่ยวชาญ ในส่วนของจุดดี จากการตอบแบบสอบถามของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ทั้ง 3 รอบนั้น สามารถที่จะรวบรวมข้อมูลความคิดเห็นจากกลุ่มผู้เชี่ยวชาญได้อย่างหลากหลาย และได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัย เนื่องจากผู้เชี่ยวชาญแต่ละคนสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างเสรี คำตอบหรือความคิดเห็นที่ได้รับจะเป็นความคิดเห็นของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญอย่างแท้จริง ไม่มีอิทธิพลของผู้อื่นหรืออิทธิพลจากเสียงส่วนใหญ่มาบีบบังคับ

เนื่องจากผู้เชี่ยวชาญไม่มีการเผชิญหน้ากัน อีกทั้งในแบบสอบถามรอบที่ 3 ผู้เชี่ยวชาญมีโอกาสได้
ใคร่ครวญ ทบทวน และปรับปรุง แก้ไข ความคิดเห็นของตนเอง

กลุ่มตัวอย่าง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ กลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญที่
เกี่ยวข้องกับด้านวิชาการและวิชาชีพการแพทย์แผนไทย โดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ (1) เป็นอาจารย์
ผู้สอนในหลักสูตรวิทยาศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชาการแพทย์แผนไทย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ที่มี
ตำแหน่งทางวิชาการ ไม่นต่ำกว่า “ผู้ช่วยศาสตราจารย์” หรือมีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาเอก หรือเป็นผู้
ประสานงานรายวิชาของโครงการจัดตั้งคณะกรรมการแพทย์แผนไทย (2) เป็นอาจารย์พิเศษที่ร่วมสอนใน
หลักสูตรวิทยาศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชาการแพทย์แผนไทย (3) เป็นผู้บริหารในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับ
การแพทย์แผนไทย หรือเป็นเจ้าของกิจการที่ให้บริการด้านการแพทย์แผนไทย จากการประมวลข้อมูล
การวิเคราะห์ข้อมูล ในการตอบแบบสอบถามของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ทั้ง 3 กลุ่ม โดยเฉพาะจากการตอบ
แบบสอบถามรอบที่ 1 พบว่า ผู้เชี่ยวชาญบางท่าน ได้ให้ข้อมูลที่ไม่ชัดเจน ไม่ตรงประเด็น และสามารถ
เห็นถึงความไม่ตั้งใจในการตอบ ข้อมูลที่ได้จึงเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยน้อย และในบางข้อ
บางประเด็น ไม่มีประโยชน์ต่อการวิจัย จึงเป็นข้อคิดในการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างที่จะเป็นผู้เชี่ยวชาญ
ในการวิจัย ที่ควรให้ความสำคัญในขั้นตอนการพิจารณาคัดเลือก เพื่อให้ได้ผู้ที่มีความรู้ มีความเข้าใจ
และทักษะในการเขียนตอบการให้ความคิดเห็น ทั้งนี้เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัยมากที่สุด

การรวบรวมข้อมูล ในการรวบรวมข้อมูลคืนจากกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ต้องใช้เวลามาก กว่าจะ
เก็บรวบรวมข้อมูลได้ครบทั้ง 3 รอบ โดยเฉพาะการเก็บรวบรวมข้อมูลในแบบสอบถามรอบที่ 1 ซึ่งเป็น
แบบสอบถามปลายเปิด ต้องใช้เวลาประมาณ 2 เดือน จากแบบสอบถามที่ส่งไปให้กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ
ทั้งหมด 35 ชุด (ผู้เชี่ยวชาญ 35 คน) เมื่อได้รับกลับคืนมา 20 ชุด ซึ่งมีจำนวนเพียงพอต่อการทำวิจัย
จึงได้ดำเนินการตามขั้นตอนต่อไป เนื่องจากถ้ารอแบบสอบถามจากผู้เชี่ยวชาญในส่วนที่เหลือ ก็จะทำให้
ให้การดำเนินการวิจัยเกิดความล่าช้า คลาดเคลื่อนจากแผนการวิจัยออกไปมาก

ผลการวิจัย

ตามกรอบแนวคิดเกี่ยวกับแนวทางการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพการแพทย์แผนไทย สำหรับ
นักศึกษาสาขาวิชาการแพทย์แผนไทย โครงการจัดตั้งคณะกรรมการแพทย์แผนไทย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ได้สอบถามความคิดเห็นของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ในรายละเอียดของประเด็นต่างๆ ดังนี้

1. วัตถุประสงค์ของการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ
2. คุณสมบัติของนักศึกษาที่จะออกฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ
3. บทบาทหน้าที่ของอาจารย์ประจำแหล่งฝึก
4. บทบาทหน้าที่ของอาจารย์ประจำโครงการจัดตั้งคณะกรรมการแพทย์แผนไทย
5. บทบาทหน้าที่ของนักศึกษาฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ
6. การเตรียมความพร้อมให้กับนักศึกษา ก่อนออกฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ
7. การดำเนินการของ โครงการจัดตั้งคณะกรรมการแพทย์แผนไทย หลังจากที่นักศึกษาเสร็จสิ้น

จากการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ

8. การประเมินผลการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ

จากความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ ในประเด็นต่างๆ ดังกล่าว กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ มีความคิดเห็นสอดคล้องกันและอยู่ในเกณฑ์ยอมรับในทุกข้อย่อยของ ข้อ 1 ถึงข้อ 7 ส่วนในข้อ 8 ซึ่งมี 5 ข้อย่อย กลุ่มผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นสอดคล้องกันและอยู่ใน เกณฑ์ยอมรับใน 4 ข้อย่อยคือ (8.1) การประเมินผลการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ รายวิชา 170-390 การฝึก ปฏิบัติงานการนวดไทย (8.2) การประเมินผลการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ รายวิชา 170-490 เวชกรรม แผนไทย 1 (8.3) การประเมินผลการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ รายวิชา 170-491 เวชกรรมแผนไทย 2 (8.4) การประเมินบุคลิกภาพความเป็นแพทย์แผนไทย ส่วนในข้อย่อย 8.5 สิ่งที่ประเมินและนำหน้าการ ประเมิน (%) ในการประเมินผลการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ กลุ่มผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็นไม่ สอดคล้องกัน แต่อยู่ในเกณฑ์ยอมรับ คือ สิ่งที่ประเมินและนำหน้าการประเมิน (%) ของรายวิชา 170-390 การฝึกปฏิบัติงานการนวดไทย และรายวิชา 170-490 เวชกรรมแผนไทย 1 ส่วนสิ่งที่ประเมิน และนำหน้าการประเมิน (%) ของรายวิชา 170-491 เวชกรรมแผนไทย 2 กลุ่มผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็น สอดคล้องกันและอยู่ในเกณฑ์ยอมรับ ในส่วนของประเด็นที่กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ มีความคิดเห็นไม่ สอดคล้องกันนั้น กลุ่มผู้เชี่ยวชาญได้ให้ความคิดเห็น เหตุผล แยกตามรายวิชาการฝึกปฏิบัติงาน ดังนี้

สิ่งที่ประเมินและนำหน้าการประเมิน (%) ในการประเมินผลการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ รายวิชา 170-390 การฝึกปฏิบัติงานการนวดไทย กลุ่มผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็น เหตุผล ในข้อนี้ ดังนี้

1. อาจารย์ประจำโครงการจัดตั้งคณะกรรมการแพทย์แผนไทย มีส่วนในการประเมินน้อย แต่ให้นำหนักในการประเมินมาก นวดไทย เป็น Skill แต่วัด Paper มาก

2. คะแนนอยู่ที่แหล่งฝึกมากเกินไป

3. อาจารย์ประจำแหล่งฝึก ควรจะมีส่วนร่วมในการประเมินการนำเสนอผลการฝึกปฏิบัติงาน การเขียนรายงานการฝึกปฏิบัติงานด้วย

4. ควรปรับเปลี่ยนน้ำหนักการประเมินในบางส่วนดังนี้

4.1 ความพึงพอใจของผู้ใช้บริการ จากเดิม 10% ควรเปลี่ยนเป็น 15%

4.2 การนำเสนอผลการฝึกปฏิบัติงาน จากเดิม 15% ควรเปลี่ยนเป็น 10%

4.3 การเขียนรายงานการฝึกปฏิบัติงาน จากเดิม 15% ควรเปลี่ยนเป็น 10%

4.4 บุคลิกภาพความเป็นแพทย์แผนไทย จากเดิม 5% ควรเปลี่ยนเป็น 10%

สิ่งที่ประเมินและนำหน้าการประเมิน (%) ในการประเมินผลการปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ รายวิชา 170-490 เวชกรรมแผนไทย 1 ผู้เชี่ยวชาญมีความคิดเห็น เหตุผล ในข้อนี้ดังนี้

1. อาจารย์ประจำแหล่งฝึก ควรมีส่วนร่วมในการประเมินการนำเสนอผลการฝึก ปฏิบัติงาน และการเขียนรายงานการฝึกปฏิบัติงาน

2. ควรปรับเปลี่ยนน้ำหนักการประเมินในบางส่วนดังนี้

2.1 การนำเสนอผลการฝึกปฏิบัติงาน จากเดิม 15% ควรเปลี่ยนเป็น 10%

2.2 บุคลิกภาพความเป็นแพทย์แผนไทย จากเดิม 5% ควรเปลี่ยนเป็น 10%

จากความคิดเห็น เหตุผล ของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ เกี่ยวกับสิ่งที่ประเมินและน้ำหนักการประเมิน (%) ในการประเมินผลการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ ของทั้ง 2 รายวิชาดังกล่าว ต้องการให้น้ำหนักการประเมินในส่วนที่เกี่ยวข้องกับทางวิชาชีพแพทย์แผนไทยโดยตรง มากกว่าการนำเสนอผลการฝึกปฏิบัติงาน การเขียนรายงานการฝึกปฏิบัติงาน และในการประเมินบุคลิกภาพความเป็นแพทย์แผนไทย กลุ่มผู้เชี่ยวชาญ ก็มีความคิดเห็นว่าควรเพิ่มน้ำหนักการประเมิน จากเดิม 5% เป็น 10% เนื่องจากมีความเห็นว่ามีความสำคัญที่เกี่ยวข้องกับจรรยาวิชาชีพที่แพทย์แผนไทยต้องมี และจากผลการวิจัยในประเด็นการประเมินผลการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ รายวิชา 170-390 การฝึกปฏิบัติงานการนวดไทย ในส่วนของมารยาทในการนวด ทักษะคดี และมนุษยสัมพันธ์ พบว่า สิ่งที่ประเมินในบางข้อจะไปซ้ำกับการประเมินบุคลิกภาพความเป็นแพทย์แผนไทย ได้แก่ (1) ความสุภาพอ่อนโยน นอบน้อม ถ่อมตน (2) การแต่งกายสะอาด สุภาพ เรียบร้อย (3) การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี

จากการศึกษารายละเอียดของรายวิชาที่เกี่ยวกับการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ ของหลักสูตรวิทยาศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชาการแพทย์แผนไทย พบว่า รายวิชาการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ ทั้ง 3 รายวิชาตามที่กำหนดไว้หลักสูตร คือ (1) รายวิชา 170-390 การฝึกปฏิบัติงานการนวดไทย (2) รายวิชา 170-490 การฝึกปฏิบัติงานเวชกรรมแผนไทย 1 (3) รายวิชา 170-491 การฝึกปฏิบัติงานเวชกรรมแผนไทย 2 มีประเด็นที่เป็นข้อสังเกตดังนี้

1. รายวิชาการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ ทั้ง 3 รายวิชา ได้กำหนดจำนวนชั่วโมงฝึกปฏิบัติ ยังไม่สอดคล้องกับหลักเกณฑ์ของระบบการฝึกประสบการณ์วิชาชีพ ตามร่างกรอบ หลักเกณฑ์วิธีการรับรองและการกำกับ ดูแล สถาบันการศึกษาแพทย์แผนไทย ตามความในมาตรา 33 (1) (ข) แห่งพระราชบัญญัติการประกอบ โรคศิลปะ พ.ศ. 2542 ซึ่งได้กำหนดเกณฑ์มาตรฐาน 1 หน่วยกิตของรายวิชา กรณีฝึกประสบการณ์วิชาชีพการแพทย์แผนไทย ต้องฝึกไม่น้อยกว่า 120 ชั่วโมง มีจำนวนชั่วโมงการฝึกปฏิบัติ หรือจำนวนราย/คน/อาการที่ฝึกบริการ ดังนี้

1.1 การฝึกประสบการณ์วิชาชีพเภสัชกรรมแผนไทย ครบวงจร มีชั่วโมงไม่น้อยกว่า 3 หน่วยกิต หรือ 360 ชั่วโมง (3 นก. x 8 ชม. x 15 สัปดาห์ = 360 ชั่วโมง)

1.2 การฝึกประสบการณ์วิชาชีพเวชกรรมแผนไทย มีจำนวนชั่วโมงฝึกที่ครอบคลุม 25 อาการ ไม่น้อยกว่า 4 หน่วยกิต หรือ 480 ชั่วโมง

1.3 การฝึกประสบการณ์วิชาชีพผดุงครรภ์แผนไทย ฝึกไม่น้อยกว่า 1 หน่วยกิต หรือ 120 ชั่วโมง

1.4 การฝึกประสบการณ์วิชาชีพการนวดแผนไทย ครอบคลุมการฝึก 15 อาการ จำนวนไม่น้อยกว่า 100 ราย โดยมีชั่วโมงฝึกไม่น้อยกว่า 3 หน่วยกิต หรือ 360 ชั่วโมง

รวมการฝึกประสบการณ์วิชาชีพทั้ง 4 ประเภท มีชั่วโมงฝึกไม่น้อยกว่า 1,320 ชั่วโมง

2. จากการศึกษาลักษณะของรายวิชาและคำอธิบายรายวิชาการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ ทั้ง 3 รายวิชาในหลักสูตร พบว่า ไม่ได้ระบุเกี่ยวกับการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพด้านผดุงครรภ์แผนไทย ซึ่งเป็นวิชาชีพประเภทหนึ่งของการแพทย์แผนไทย ดังนั้น แนวทางการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพการแพทย์แผนไทย จากการวิจัยครั้งนี้ จึงไม่มีผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการฝึกปฏิบัติงานด้านผดุงครรภ์แผนไทย

3. หลักสูตรไม่ได้จัดการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ แยกเป็นประเภทของวิชาชีพแพทย์แผนไทย ที่ชัดเจน ตามที่ระบุในหลักสูตรกำหนดรายวิชาการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพไว้ 3 รายวิชา ดังกล่าวข้างต้น คือ (1) รายวิชา 170-390 การฝึกปฏิบัติงานการนวดไทย (2) รายวิชา 170-490 การฝึกปฏิบัติงานเวชกรรมแผนไทย 1 (3) รายวิชา 170-491 การฝึกปฏิบัติงานเวชกรรมแผนไทย 2 แต่ตามร่างกรอบ หลักเกณฑ์ วิธีการรับรองและการกำกับ ดูแล สถาบันการศึกษาแพทย์แผนไทย ตามความในมาตรา 33 (1) (ข) แห่งพระราชบัญญัติการประกอบโรคศิลปะ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดการฝึกประสบการณ์วิชาชีพ แยกตามประเภทของวิชาชีพแพทย์แผนไทย ดังนี้ (1) การฝึกประสบการณ์วิชาชีพเภสัชกรรมแผนไทย (2) การฝึกประสบการณ์วิชาชีพเวชกรรมแผนไทย (3) การฝึกประสบการณ์วิชาชีพผดุงครรภ์แผนไทย (4) การฝึกประสบการณ์วิชาชีพการนวดแผนไทย โดยในแต่ละประเภท ได้กำหนดรายละเอียดเกี่ยวกับการฝึกประสบการณ์วิชาชีพ โดยเฉพาะจำนวนหน่วยกิตและจำนวนชั่วโมงฝึก ดังกล่าวไว้ในข้อ 1 จากการเปรียบเทียบรายวิชาฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ 3 รายวิชา กับการกำหนดการฝึกประสบการณ์วิชาชีพ ตามร่างกรอบ หลักเกณฑ์ วิธีการรับรองและการกำกับ ดูแล สถาบันการศึกษาแพทย์แผนไทย ตามความในมาตรา 33(1)(ข) แห่งพระราชบัญญัติการประกอบโรคศิลปะ พ.ศ. 2542 ทำให้ยังขาดการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพผดุงครรภ์ไทย (ดังกล่าวในข้อ 2) และการปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพเภสัชกรรมแผนไทย ก็ยังแยกให้เห็นไม่ชัดเจน เนื่องไปรวมอยู่กับรายวิชา 170-490 การฝึกปฏิบัติงานเวชกรรมแผนไทย 1 และรายวิชา 170-491 การฝึกปฏิบัติงานเวชกรรมแผนไทย 2

4. การจัดแผนการศึกษา รายวิชาการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ ของหลักสูตร วิทยาศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชาการแพทย์แผนไทย หลักสูตรใหม่ พ.ศ.2547 ได้กำหนดช่วงเวลาของการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ ในแต่ละรายวิชา/แต่ละประเภทของการฝึก ยังไม่สอดคล้อง เพียงพอ กับจำนวนชั่วโมงการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ ตามที่รายวิชากำหนด และยังไม่สอดคล้อง เพียงพอ กับจำนวนชั่วโมงฝึกประสบการณ์วิชาชีพ ตามร่างกรอบ หลักเกณฑ์ วิธีการรับรองและการกำกับ ดูแล สถาบันการศึกษาแพทย์แผนไทย ตามความในมาตรา 33(1)(ข) แห่งพระราชบัญญัติการประกอบโรคศิลปะ พ.ศ. 2542 ซึ่งจะเป็นปัญหาต่อการจัดระบบการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ

จากข้อสังเกตในรายละเอียดของรายวิชาที่เกี่ยวกับการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ ของหลักสูตร วิทยาศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชาการแพทย์แผนไทย จะเห็นได้ว่า จากข้อ 1 ถึงข้อ 4 จะเป็นผลจากการจัดรายวิชาการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ ที่ไม่สอดคล้องกับหลักเกณฑ์ของระบบการฝึกประสบการณ์วิชาชีพ ตามร่างกรอบ หลักเกณฑ์ วิธีการรับรองและการกำกับ ดูแล สถาบันการศึกษาแพทย์แผนไทย ตามความในมาตรา 33(1) (ข) แห่งพระราชบัญญัติการประกอบโรคศิลปะ พ.ศ. 2542 โครงการจัดตั้งคณะการแพทย์แผนไทย จึงควรมีการทบทวนในการปรับปรุงหลักสูตร โดยเฉพาะการจัดรายวิชาการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ การกำหนดจำนวนหน่วยกิต จำนวนชั่วโมงฝึก การจัดแผนการศึกษาในการออกฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพของนักศึกษา เพื่อให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่เกี่ยวข้อง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

จากผลการวิจัย จะได้แนวทางการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพการแพทย์แผนไทย สำหรับนักศึกษาสาขาวิชาการแพทย์แผนไทย เป็นต้นแบบ แนวทางที่สามารถนำไปใช้ในการจัดการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ อย่างไรก็ตาม คงต้องมีการเพิ่มเติมในส่วนของเนื้อหา รายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพด้านผดุงครรภ์แผนไทย ซึ่งไม่ได้กำหนดไว้ในหลักสูตร รวมทั้งในการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพด้านเภสัชกรรมแผนไทย ควรจัดแยกออกมาจากรายวิชา 170-490 การฝึกปฏิบัติงานเวชกรรมแผนไทย 1 และรายวิชา 170-491 การฝึกปฏิบัติงานเวชกรรมแผนไทย 2 เพื่อให้เกิดความชัดเจน และกำหนดชั่วโมงการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ ในแต่ละประเภทให้สอดคล้องกับหลักเกณฑ์ของระบบการฝึกประสบการณ์วิชาชีพ ตามร่างกรอบ หลักเกณฑ์ วิธีการรับรองและการกำกับ ดูแล สถาบันการศึกษาแพทย์แผนไทย ตามความในมาตรา 33 (1) (ข) แห่งพระราชบัญญัติการประกอบโรคศิลปะ พ.ศ. 2542 ที่ต้องพิจารณาจากผลการวิจัยอีกประการหนึ่ง คือ ในประเด็นการประเมินผลการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ รายวิชา 170-390 การฝึกปฏิบัติงานการนวดไทย ในส่วนของการประเมินมารยาทในการนวด ทักษะคดี และมนุษยสัมพันธ์ สิ่งที่เหมาะสมในบางข้อที่ไปซ้ำกับการประเมินบุคลิกภาพความเป็นแพทย์แผนไทย ได้แก่ ความสุภาพอ่อนโยน นอบน้อม ถ่อมตน การแต่งกาย สะอาด สุภาพ เรียบร้อย และการมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ในการนำไปใช้ในการประเมินการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพของนักศึกษา จึงควรปรับประเด็นการประเมินดังกล่าวไม่ให้ซ้ำซ้อนกัน

ในส่วนของขั้นตอนการนำไปใช้ สามารถนำแนวทางที่ได้จากการวิจัย ไปใช้เป็นข้อมูลในการจัดทำคู่มือฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพการแพทย์แผนไทย เพื่อนำไปใช้เป็นแนวทาง แนวปฏิบัติ สำหรับนักศึกษา อาจารย์ประจำแหล่งฝึก อาจารย์ประจำโครงการจัดตั้งคณะการแพทย์แผนไทย และการจัดดำเนินการของฝ่ายสนับสนุนวิชาการ โครงการจัดตั้งคณะการแพทย์แผนไทย โดยนำแนวทางที่กำหนดในกลุ่มมือฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพการแพทย์แผนไทย ไปทดลองใช้กับนักศึกษาฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพรุ่นแรก และควรมีการประเมินผลการใช้แนวทางการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ จากผู้เกี่ยวข้อง ได้แก่ นักศึกษา อาจารย์ประจำแหล่งฝึก อาจารย์ประจำโครงการจัดตั้งคณะการแพทย์แผนไทย แล้วนำผลจากการประเมินมาปรับปรุง พัฒนา ในส่วนต่างๆ เพื่อให้ได้แนวทางหรือรูปแบบที่สมบูรณ์ ตรงกับความต้องการตอบสนองต่อวัตถุประสงค์ของรายวิชาการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ ให้มากยิ่งขึ้น และตอบสนองต่อหลักเกณฑ์แห่งพระราชบัญญัติการประกอบโรคศิลปะ พ.ศ. 2542

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

เมื่อมีการนำแนวทางการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพการแพทย์แผนไทย จากผลการวิจัย ไปใช้ในการจัดการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ ระยะเวลาหนึ่ง ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาแนวทางการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพการแพทย์แผนไทย เนื่องจากช่วงเวลาที่ผ่านไป จะมีความเปลี่ยนแปลงของปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมถึงความคิดเห็นของผู้เกี่ยวข้องกับการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ ที่อาจมองเห็นจุดบกพร่องต่างๆ หรือมีความเห็นที่จะเพิ่มเติมเพื่อการพัฒนาการจัดการฝึกปฏิบัติงานเชิงวิชาชีพ ให้มีความสมบูรณ์แบบมากยิ่งขึ้น